

Vammaispalvelulain perusteella järjestettävä henkilökohtainen apu

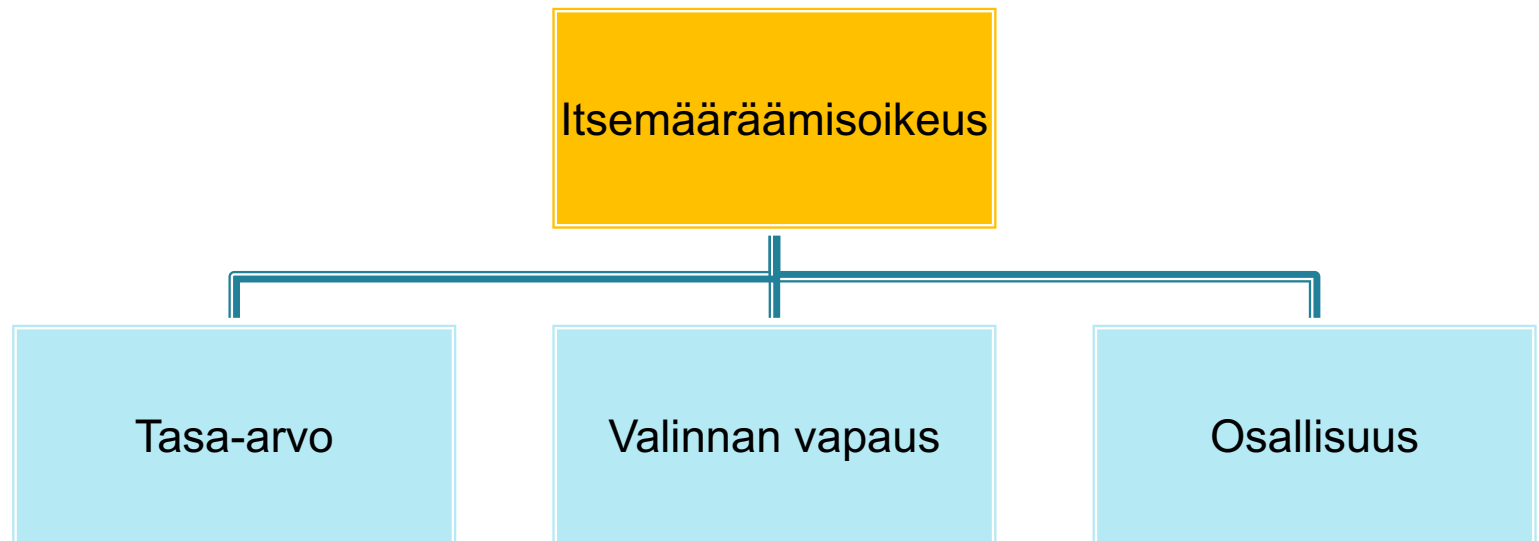
Kaakkois-Suomen vammaispalvelutoimistojen
työntekijöiden työkokous, 22.11.2016 Kouvola,
Elina Akaan-Penttilä, lakimies, OTM.

Keille ja mikä ”vammainen”

- Yhteiskunnallinen määritelmä vs. lainsäädännöllinen
- Paradigman muutos:
 - Vammaisuus taikuskon kohteena
 - Vammaisuus hyväntekeväisyyden kohteena
 - Vammaisuus lääketieteellisenä ongelmana ja vammat hoidettavina objekteina
 - Vammaisuuden tarkastelu sosiaalisesta näkökulmasta (yksilön ja ympäristön välinen suhde)
 - Vammat itsenäisinä subjekteina yhdenvertaisine oikeuksine – ihmisoikeudellinen näkökulma
- Vammaispalvelulaki toissijaista erityislainsäädäntöä pienelle ryhmälle perustavaa laatua olevien oikeuksien turvaamiseksi
 - Henkilö, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista (VPL 2 §)

Oikeus itsenäiseen ja
ihmisarvoiseen elämään
edellyttää seuraavien
elementtien olemassaoloa :

Suomen perustuslaki viitekehyksenä vammaispalveluille 19 § 1 ja 3 mom.

- 1 § ihmisarvo, vapaudet ja oikeudet
- 6 § yhdenvertaisuus ja syrjinnän kierto
- 7 § oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen
- 21 § oikeusturva
- 22 § perusoikeuksien turvaaminen
- 107 § lakia alemmanasteisten säädösten soveltamisrajoitus
- 9 § liikkumisvapaus
- 10 § yksityiselämän suoja
- 12 § sananvapaus ja julkisuus
- 13 § kokoontumis- ja yhdistymisvapaus
- 14 § vaali- ja osallistumisoikeudet
- 16 § sivistykselliset oikeudet
- 17 § oikeus omaan kieleen
- 18 § oikeus työhön ja elinkeinovapaus

YK:n Vammaisten ihmisten ihmisoikeussopimus tuli voimaan 10.6.2016

- Yleissopimuksen 1 artikla; Tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista.
- ▶→ Vammaiset ihmiset samalle viivalle muiden ihmisten kanssa (tosiasiallinen yhdenvertaisuus)
- ▶Yleissopimuksen 19 artikla eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä;
- ▶Vammaisilla hlö on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä sen, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asumisjärjestelyä
- ▶Saatavissa on oltava valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien **henkilökohtainen apu**, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä

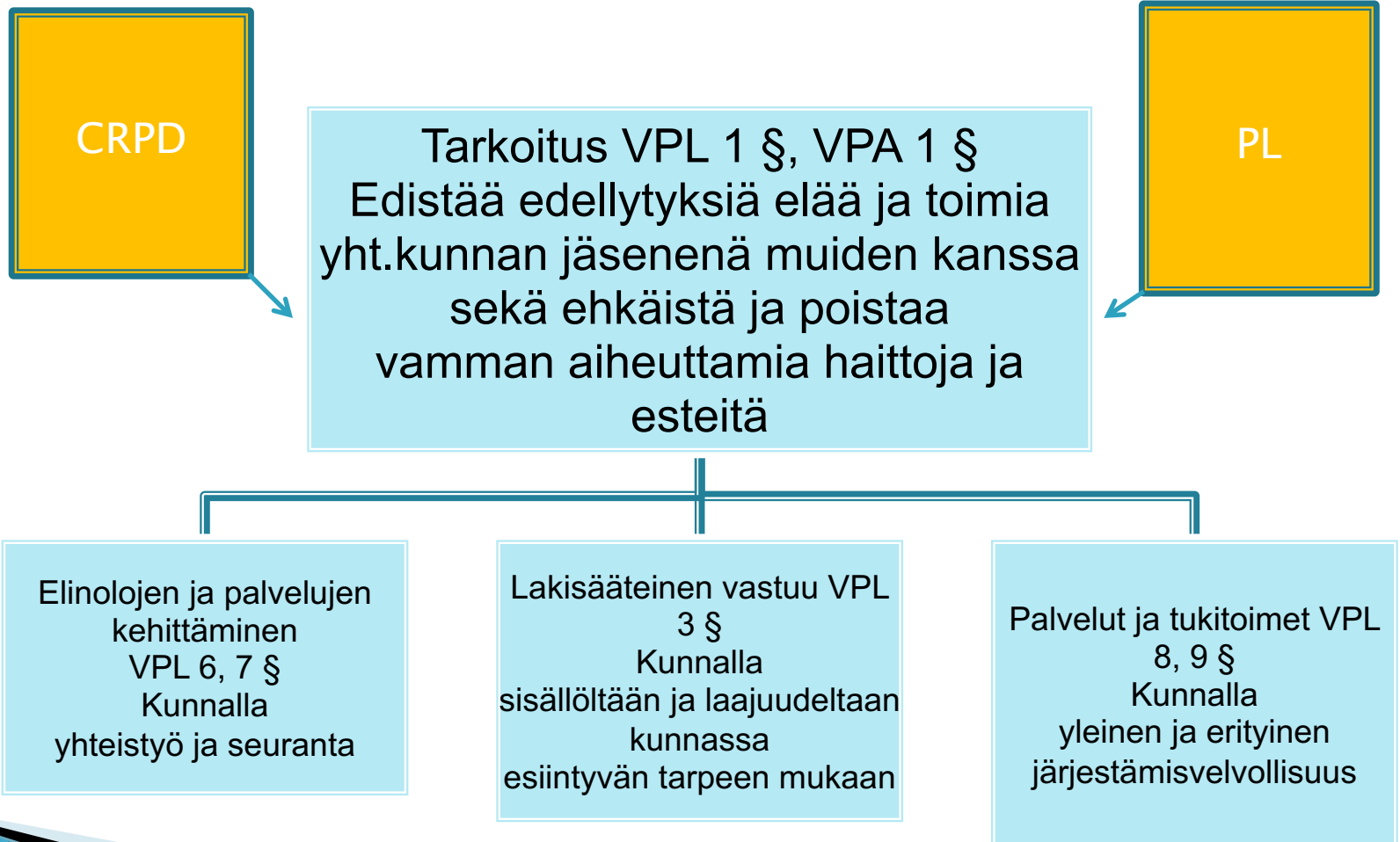
Velvoitteita

- **Valtavirtaistaminen:** vammaisten ihmisoikeudet toteutetaan läpileikkaavasti kaikilla hallinnon aloilla – vammaispolitiikka ei ole pelkkä sosiaali- ja terveystaloutta!
- **Voimaantumisen:** vammaisen henkilö vammasta huolimatta kokee voivansa elää itsenäistä elämää ja osallistumaan yhteisöön
- **Kaikille sopiva suunnittelu:** (Design for All tai universal Design): ympäristöjen, palveluiden ja tavaroiden suunnittelussa otetaan huomioon niiden sopivuus kaikille ilman mukautuksia
- **Kohtuullinen mukautus:** tarvittaessa yksittäistapauksessa toteutetaan asianmukaisia järjestelyjä, jotta vammaisen voi käyttää ihmisoikeuksia (kohtuullisuusarviointi)
- **Osallistamisvelvoite:** kaikissa vammaisia henkilöitä koskevissa laeissa ja politikoissa tulee neuvotella ja osallistaa vammaiset henkilöt vammaisjärjestöjen kautta

Velvoitteita

- **Inkluusio:** vammaisilla henkilöillä on oikeus mm. osallistua koulutukseen ja työelämään sekä muutenkin yhteiskunnan toimintoihin – esim. vammaisen lapsi käy omaa lähikouluun muiden tavoin
- **Syrjimättömyys:** syrjinnän kieltäminen on läpileikkaava periaate, jota tulkitaan jokaisen sopimuksen artiklan kanssa erikseen
- **Esteettömyys** on myös kokonaisvaltainen periaate, joka tulee ottaa huomioon vammaisen henkilön koko elämänkaaressa
 - Esteettömyysketjun luominen vammaisen henkilön kodin ja liikkumiseen tarkoitetun kulkuneuvon sekä toimintaympäristön välillä (koulu, oppilaitos, terveydenhuollon toimipaikka – välineet, työpaikka, harrastukset; myös informaation saavutettavuus)

VPL:n tarkoitus ja tavoitteet

Vammaispalvelulain tarkoitus

- Edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä (VPL 1 §)
- Vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet järjestetään niin, että ne tukevat heidän omatoimista suoriutumistaan (VPA 1 § 2 mom.)
- Vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve (VPL 3 § 1 mom.)

VPL 3 §; Vastuu palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä

- Vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestettäessä ON otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avuntarve
- Kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja kiinnitettävä erityistä huomiota vamman aiheuttamaan avuntarpeeseen ja yksilölliseen elämäntilanteeseen
- Asiakaslain 8 § asiakkaalle annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa siihen, millaisia palveluita, tukitoimia järjestetään ja millä tavoilla toteutetaan
 - > edistää itsemääräämistä sekä lisää osallisuutta ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnan yhdenvertaisena jäsenenä
- –> huom. Erityistilanteet AsiakasL 9 §
- Erityisesti vapauden, yksityisyyden suojan ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen huomioitava vammaisen henkilön oma käsitys henkilökohtaisen avun palvelujen järjestämisessä

Asiakkaan oikeudet vahvistuvat

- Kiireellisissä tapauksissa sosiaalipalvelujen tarve on arvioitava viipymättä (SHL 40 a §)
- Palvelutarpeen selvittäminen aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä yhteydenoton jälkeen VPL 3 a § 1 mom.
- Kunnan selvittämisvelvollisuus koskee kaikkia vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia
- Palvelusuunnitelma on laadittava ilman aiheetonta viivytystä yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa siten kuin asiakaslain 7 §:ssä säädetään, myös muut asiakaslain säännökset otettava huomioon VPL 3 a § 2 mom.
- Päätökset on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä VPL 3 a § 3 mom.
- Koko prosessi päätöksineen on saatava loppuun viimeistään 3 kk kuluessa siitä, kun asiakas tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen. Määräajasta poikkeamisesta oma sääntö.

Palvelusuunnitelman korostunut asema henkilökohtaisessa avussa

- Palvelusuunnitelma on laadittava ilman aiheetonta viivytystä yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa siten kuin asiakaslain 7 §:ssä säädetään, myös muut asiakaslain säännökset otettava huomioon
- Suunnitelmasta käytävä riittävän yksityiskohtaisesti ilmi ne asiakkaan yksilölliseen palvelutarpeeseen ja elämän tilanteeseen liittyvät seikat, joilla on merkitystä palvelujen sisällöstä, järjestämistavasta ja määrästä päätettäessä – erityinen painoarvo henkilökohtaisen avun kohdalla!
- Lähtökohta: Palvelusuunnitelmaan kirjattuja seikkoja ei saa ilman perusteltua syytä sivuuttaa päätöksenteossa – asiakkaan etu!
- Palvelusuunnitelma on tarkistettava, jos vammaisen henkilön palvelutarpeessa tai olosuhteissa tapahtuu muutoksia sekä muutoinkin tarpeen mukaan

EOA 23.4.2003 Drno 2436/4/1

- Asiakaslain mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.
- Viranomaisen tulee oma-aloitteisesti selvittää asiakkaalle muun muassa se, minkälaisilla edellytyksillä asiakas on oikeutettu saamaan palveluja ja tukitoimia.
- **Selvitysvelvollisuus on laajempi kuin hallintomenettelylaissa säädetty neuvontavelvollisuus.**
- Palvelusuunnitelma laaditaan yleensä vain lapsille ja aikuisille asiakkaille ainoastaan heidän omasta pyynnöstään, ei ole voimassa olevien säännösten mukainen.

Hyvän hallinnon oikeusperusteet

- Viranomaisen kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti
- Käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin
- Asiakkaan oikeus saada asiansa viranomaisen käsittelyyn
- Asian joutuissa käsittely ilman aiheetonta viivästystä, huomioitava mahdolliset asetetut määräajat
- Asianosaisen kuuleminen
- Neuvonta- ja palveluvelvollisuus
 - Asiakkaan oikeus saada selvitys oikeuksistaan, velvollisuuksistaan sekä toimenpidevaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista
 - Viranomaisen esitettävä asiakkaalle tämän pyynnöstä arvio päätöksen antamisajankohdasta sekä vastattava käsittelyn etenemistä koskeviin tiedusteluihin
- Päätöksen perusteleminen
- Kaikissa näissä huomioita; yhdenvertaisuus-, tarkoitussidonnaisuus-, objektiiviteetti-, suhteellisuus- sekä luottamuksensuojaperiaate

Henkilökohtaisen avun uudistuksen tavoitteet

- Lisätä vaikeavammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta sekä parantaa heidän mahdollisuuttaan osallistua yhteiskunnan eri toimintoihin
- Lisätä palvelujen ja tukitoimien suunnitelmallisuutta ja niiden saannin joutuisuutta
- Konkretisoida suomalaisen vammaispolitiikan lähtökohtia: Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, oikeus osallisuuteen sekä oikeus tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin
- Toteuttaa vaikeavammaisten henkilöiden perustuslain mukaista oikeutta välttämättömään huolenpitoon henkilökohtaisella avulla Perustuslain 19 § 1 momentti sekä palvelutarpeen arvioinnilla oikeutta riittäviin sosiaalipalveluihin Perustuslain 19 § 3 momentti
- Ihmis- ja perusoikeus näkökulma (kaikki muut perusoikeudet sekä YK:n vammaissopimus)

Henkilökohtaista apua vaikeavammaiselle henkilölle

- Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle... henkilökohtaista apua sekä palveluasuminen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista.
- Pitkäaikainen tai etenevä vamma tai sairaus aiheuttaa välttämättömän ja toistuvan toisen henkilön avun tarpeen päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseksi.
- Välttämätön ja toistuva toisen henkilön avun tarve:
määrällisesti runsasta että jatkuvaluonteista – määrällisesti vähäisempää, mutta toistuvaa

Oikeustieteen tohtori, professori Kaarlo Tuorin
asiantuntijalausunto 23.11.2005; Vammaisten
henkilöiden oikeus henkilökohtaiseen avustajaan.

- PL 19 § 1 mom. tarkoituksena on turvata ihmisarvoisen elämän edellytysten vähimmäistaso eli eksistenssiminimi. Samalla korostettiin säännöksen läheistä kytkentää PL 7 §:n 1 mom. oikeutta elämään koskevan säännökseen
- Suppea tulkinta -> elämän biologisen jatkuvuuden vähimmäisehto
- Säännöstä on perusteltua tulkita laajemminkin vedoten säädöksen sanamuotoon, jossa oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon ei sidota vain elämään, vaan **ihmisarvoisen elämän turvaan.**
- Ihmisarvoisen elämän turvaamisen voi katsoa edellyttävän jotain muutakin kuin pelkästään biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten turvaamista.
- Ihmisarvoinen elämä sisältää myös kulttuurisesti ja historiallisesti määräytyneitä ainesosia.
- Kulloinkin arvioitava kulttuuristen arvojen ja tottumuksia vastaavasti

Henkilökohtaista apua vaikeavammaiselle henkilölle

- Vaikeavammaisella henkilöllä oltava voimavaroja määritellä sekä avun sisältö että toteutustavat -> avun tarpeet ja tavat, joilla niihin vastataan:
 - Kohdistuu toimiin, jotka vaikeavammaisen henkilö tekisi itse, mutta joista ei vammaan tai sairauden vuoksi selviä.
 - Auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia elämän valintoja sekä omaehtoista toimintaa laissa tarkoitetuissa toiminnoissa.
- Apuna voidaan käyttää myös eri kommunikation välineitä
- Ei sisällä diagnoosi tai ikärajoja
- Pääosin hoivaa, hoitoa ja valvontaa edellyttävät tilanteet tulee turvata muilla palvelujärjestelmillä- ero ammattihenkilön antamaan hoivaan. Avustamisen on lähdettävä vaikeavammaisen omista valinnoista- ei ulkopuolisen tahon.
- Pääasiassa ikääntymiseen liittyvät sairaudet ja toiminnan rajoitteet on rajattu henkilökohtaisen avun ulkopuolelle.

Henkilökohtaisen avun tarkoitus

8 c §

- Auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia elämän valintojaan sekä omaehtoista toimintaa laissa tarkoitetuissa päivittäisissä toimissa. Edellyttää että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa
 - avun tarvitsijan on itse voitava vaikuttaa ja määritellä missä asioissa ja miten avustaminen tapahtuu. Avustamisen on lähdettävä vaikeavammaisen omista valinnoista ei ulkopuolisen tahon määritelmistä.
- Pääosin hoivaa, hoitoa ja valvontaa edellyttävät tilanteet tulee turvata muilla palvelujärjestelmillä
- Päätöksenteossa oltava riittävä valmius ja sosiaalityön ammattitaito sekä etiikka ottaa selkoa asiakkaan omasta käsityksestä asiassa –> konkretisoituu järjestämistavassa

Henkilökohtaisen avun sisältö

- Vaikeavammaisen henkilön välttämätön avustaminen kotona ja kodin ulkopuolella
 - päivittäisissä toimissa
 - työssä ja opiskelussa
 - harrastuksissa
 - yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai
 - sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä
- Henkilökohtainen apu on apua niissä toimissa, jotka henkilö tekisi itse mutta ei niistä vamman tai sairauden vuoksi selviä

Henkilökohtaisen avun määrä 8 c §

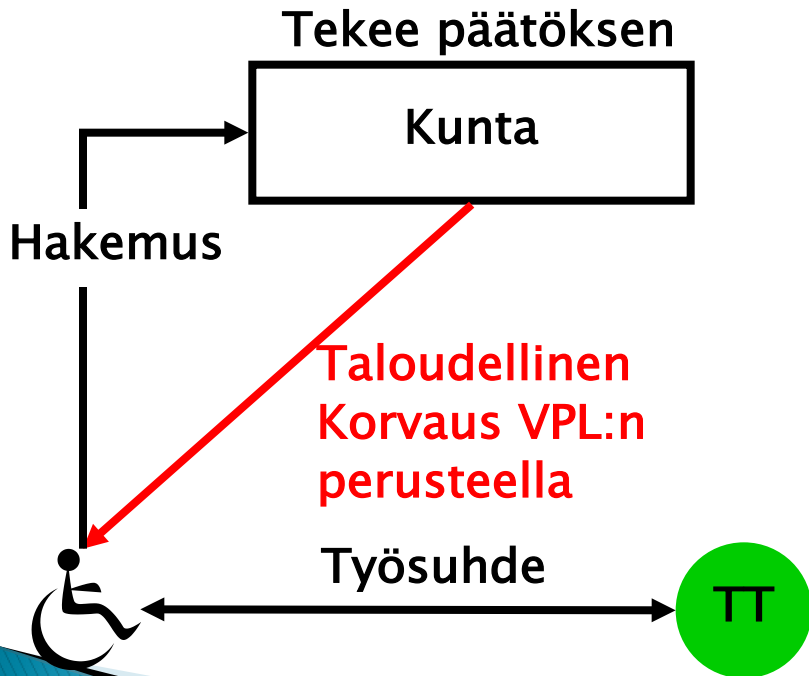
- Päivittäisiä toimia sekä työtä ja opiskelua varten apua on järjestettävä vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avun tarvetta vastaava määrä
 - arviointi ihmisarvoisen elämän edellytysten näkökulmasta
 - palvelujen riittävyyden lähtökohtana taso, joka luo edellytykset toimia täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä; ”tarkoitus edistää vaikeavammaisten yhdenvertaisuutta vammattomiin henkilöihin, jotta heidän oikeutensa elää yhteisössä ja tehdä samanlaisia valintoja kuin muut ihmiset toteutuisi nykyistä paremmin” HE.
-
- Muita laissa tarkoitettuja toimia varten tuntimäärä vähintään 30 h/kk, jollei tätä vähäisempi tuntimäärä riitä turvaamaan välttämätöntä avun tarvetta
- Henkilökohtaisen avun järjestämistapa ja avun määrä määritellään yksilöllisessä palvelusuunnitelmassa. Palvelusuunnitelmaan kirjattuja seikkoja ei tule sivuuttaa ilman perusteltua syytä päätöksenteossa.
-
- Avun tarvitsijan on itse voitava vaikuttaa ja määritellä missä asioissa ja miten avustaminen tapahtuu.

Henkilökohtaisen avun järjestämistavat

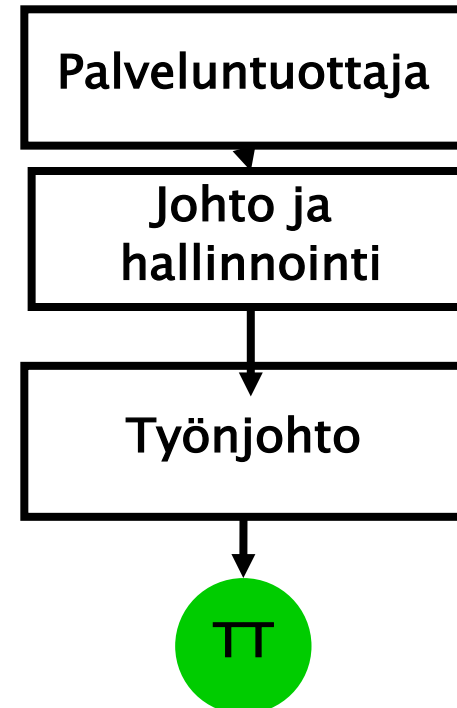
1. ”Perinteinen” henkilökohtainen avustaja –järjestelmä (vaikeavammaisen työnantaja saa kunnalta korvauksen avustajan palkkakulujen korvaamiseksi) Kunnan velvollisuus ohjata ja auttaa
 2. Kunta antaa vaikeavammaiselle henkilölle palvelusetelin avustajapalveluita hankkimista varten
 3. Kunta hankkii avustajapalvelun ostopalveluna, järjestää sen itse tai sopimusperusteisessa yhteistyössä toisen kunnan kanssa
- ▶ –> Asiakkaalta ei saa periä missään em. järjestämistavoissa asiakasmaksua
 - ▶ Järjestämistavan valinta yhteisymmärryksessä vaikeavammaisen henkilön kanssa. **Henkilökohtaisen avun tunnusmerkistö: avustettava päättää MITÄ, MISSÄ, MILLOIN JA KUKA!**

Minä itse vaiko muu taho..?

Litteä ja tehokas- takaa absoluuttisen itsemääräämisoikeuden, vammainen toimii työnantajana, kunta toimii rahoittajana.

Moniportainen, jäykempi, ulkopuolinen palveluntuottaja ja riippuvainen johdon hallintokulttuurista ja toimintatavoista. Palvelusetelissä kuluttajaoikeudellinen suoja, joka lisää laatuvarmuutta.

KHO 10.12.2012 T 3389

- ▶ Tapauksessa 85-vuotiaana aivoverenvuodon sairastaneella henkilöllä oli lääkärinlausunnon mukaan toiminnanohjausongelmia, hahmottamisvaikeuksia sekä muistin ja orientaation ongelmia, jotka heikensivät hänen kykyään huolehtia omista asioistaan. Hakemus hylättiin, koska toimintarajoitteet olivat tyypillisesti ikääntymiseen liittyviä eivätkä sen vuoksi oikeuttaneet vammaispalvelulaissa tarkoitettuun henkilökohtaiseen apuun. KHO hankki asiassa selvitystä muun ohella aivohalvausriskin ja iän välisestä yhteydestä. KHO totesi saadun selvityksen perusteella olevan perusteltua päätellä, että asianomaisen avuntarve johtui hänen sairastamastaan aivoverenvuodosta, joka oli seurausta ikääntyessä väistämättä tapahtuvasta elimistön heikkenemisestä ja rappeutumisesta. Avuntarve johtui näin ollen pääasiassa ikääntymiseen liittyvästä sairaudesta, eikä asianomaisella ollut oikeutta hakemaansa henkilökohtaiseen apuun. KHO kumosi hallinto-oikeuden päätöksen ja saattoi voimaan perusturvalautakunnan päätöksen.

AOA 1.7.2013 nro 3425/2012

- ▶ Apulaisoikeusasiamies totesi yleisesti, että kunnan on huolehdittava vaikeavammaisen henkilön yksilölliset tarpeet ja elämäntilanne huomioon ottaen siitä, että palvelut tulevat myös palvelun keskeytys- tai häiriötilanteessa järjestettyä. Apulaisoikeusasiamies korosti, että kunnallisen toimielimen ja sen alaisten viranhaltijoiden on ryhdyttävä asianmukaisiin toimenpiteisiin, mikäli järjestettävän palvelun laadussa on puutteita tai, jos palvelun järjestäminen vaarantaa asiakkaana olevien henkilöiden yksilöllisen edun toteutumisen.
- ▶ Jos palveluja järjestetään ostopalveluna, on kunnan siis puututtava yksityisen ostopalvelun tuottajan toimintaan, mikäli toiminta vaarantaa asiakkaan oikeuksien ja etujen toteutumisen. Kuten edellä on todettu tätä valvontavastuusta ja järjestämistä vastuuta ei voi siirtää yksittäiselle asiakkaalle.

Kiitos, tärkeälle työlle!

